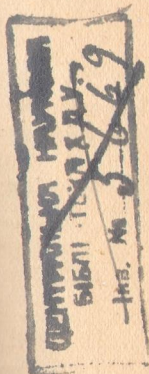

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

К. 5817

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ, КРИТИЧНИЙ
І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

ОРГАН УКРАЇНСЬКОГО ТА ОБЛАСНОГО
ХАРКІВСЬКОГО ПРАВЛІННЯ СПІЛКИ
РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

11

1935

З М І С Т

ПОЕЗІЇ ПРО ЩОРСА	Стор.
Іван Кулик — Пісня про Щорсову славу	8
Микола Шеремет — Шляхи на Унечу	12
Ярослав Гримайло — Вступ до пісень про Миколу Щорса	16
Ст. Крижанівський — Пісня про Щорса	19
Микола Радченко — 3 поеми „Щорс“	20
Юрій Яновський — Золоте весілля. Сценарій	21
Ол. Веретенченко — Повноліття. Поезія	47
„ — Чекання зустрічі. „	48
Рудольф Рабіч — 349. Повість (продовження)	50
Олесь Юренко — Виходять в поле знатні люди. Поезія	103
Майк Йогансен — Кос Чагил на Ембі. Нариси про нафту в пустині (продовження)	104
Павло Тичина — Три перемоги. Стаття	131
Денис Галушко — Британський шлях — італійські кістки.	140
Г. Гельфандбейн — „Вершники“ Юрія Яновського. Стаття	158
Література, мистецтво, наука	168

Редактор І. Кириленко. Секретар редакції М. Гіля в. Техкер С. Білокінь.
Коректор М. Оглоблін

Друк ім. Фрунзе, Харків, Донець-Захарж., 6.
Уповноважений Головліту 1569. Зам. 1195.
Тираж 4050; 12 друк: арк. Пап: ф. 62x94—
58 кг, 6 пап. арк. В 1 пап: арк. 122.512 літ.
Здано в роботу 16-X-35 р. Підписано до друку
2-XII-35 р.

XVIII

Р О К І В

**ВЕЛИКОЇ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ**

ПРИВІТ

ПРАЦІВНИКАМ НАУКИ Й ТЕХНІКИ,
МИСТЕЦТВА Й ЛІТЕРАТУРИ,
ЯКІ ЙДУТЬ ПЛІЧ-О-ПЛІЧ
З РОБІТНИЧИМ КЛАСОМ І СЕЛЯНСТВОМ
І ЗМІЦНЮЮТЬ
ТЕХНІЧНУ І КУЛЬТУРНУ
МІЦЬ
СОЦІАЛІСТИЧНОЇ БАТЬКІВЩИНИ!

В. І. Ленін

Художник А. Герасимов

*З прапором Леніна перемогли ми в боях за
Жовтневу революцію.*

*З прапором Леніна добилися ми вирішальних
успіхів у боротьбі за перемогу соціалістичного
будівництва.*

*З цим же прапором переможемо в проле-
тарській революції в усьому світі.*

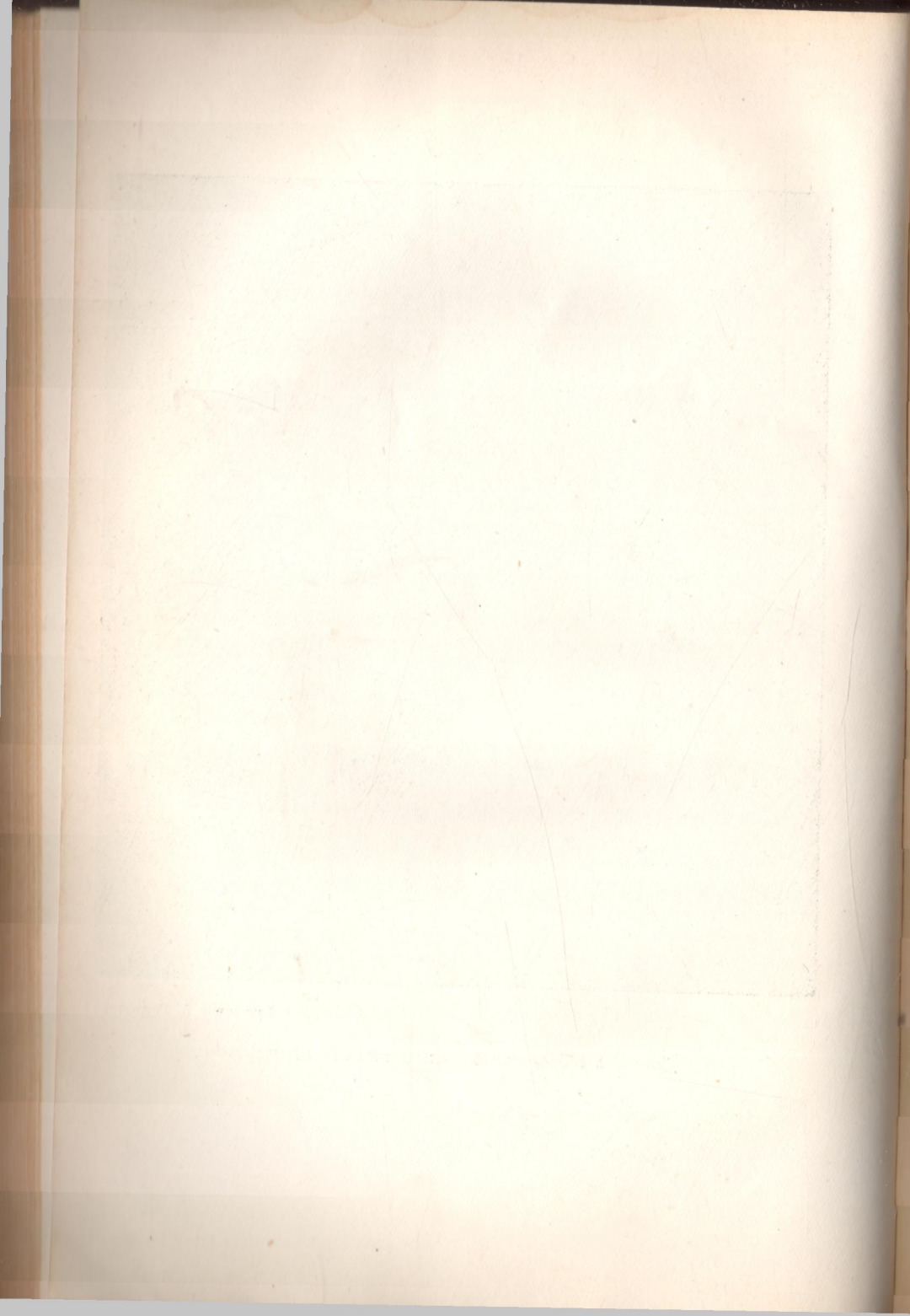
Хай живе ленінізм!

(СТАЛІН)

Художник А. Герасимов

Доповідь товарища Сталіна на XVI партз'їзді

Радянська Україна вийшла на широкий шлях соціалістичного розвитку, на широкий шлях піднесення та розквіту. Велетенськими темпами рушена вперед наша соціалістична індустрія.

Наші колгоспи зміцніли і твердо стали на ноги, своєю впертою працею завойовують заможне життя і вже досягли в цьому напрямі перших серйозних успіхів. Ростуть наші соціалістичні міста й селища, росте наше прекрасне, могутнє, молоде покоління—наша гордість, наша радість.

Мільйони робітників і колгоспників міцно згуртувались навколо нашої партії, навколо нашого любимого Сталіна. Вони навчились боротись і перемагати. Мільйони робітників і колгоспників нашої країни свідомі, куди вони йдуть, за що вони борються, свідомі своєї мети—соціалізму.

(С. КОСІОР)

... Письменник повинен бути справжнім борцем за здійснення найпередовіших ідеалів людства, носительницею яких є наша партія на чолі з великим Сталіним.

... Міцним кроком, єдиним інтернаціональним фронтом літератур усіх народів України і всього Радянського Союзу боріться за справжню творчість великої радянської художньої літератури України.

(П. ПОСТИШЕВ)

Коли режисеру Ол. Довженкові вручили на засіданні Президії ЦВК СРСР орден Леніна і він повертався до свого місця, його догнала репліка товариша Сталіна:

— За ним борг — „Український Чапаєв“.

Через деякий час на цьому ж засіданні товариш Сталін спитав тов. Довженка:

— Щорса ви знаєте?

— Так, — відповів Довженко.

— Подумайте про нього, — сказав товариш Сталін.

ПІСНЯ ПРО ЩОРСОВУ СЛАВУ

Вітер хмари борсав,
Нагинав стебло
Там, де військо Щорсове
З піснею пройшло.
Щорс на чолі війська йде,
Легко несучи
Кулемет із дисками
На тугім плечі.
Задивилась дівчина
(Даром, що мала!)—
Пісня, ще не вивчена,
В серце вже вросла.
Пісня ще не пізнана
Зводить, ніби птах,
Гей, стежками різними—
На єдиний шлях.
Ні нудьги, ні хворості:
Ех, розкрий уста б,
З піснею б на Коростень,
Там, де Щорсів штаб!
Ні нудьги, ні прикrostі,
Тільки спів і сміх:
В пісні серце б викласти,
Виплеснуть на всіх!
Що ж дівчатко скаже їм?
Може й ні слівця,—
Все, вогнем наснажена,
Скаже пісня ця:
— Я сюди прийшла ж чому
Під червоний стяг?
Людові трудящому
Бадьорить життя.
Вже дійшла пора мені,

Хочу я й собі
Понести на рамені
Кулемета в бій,
Понести із пісню
(Даром, що мала!)
Разом з вами здійснюю
Ленінські діла!
Я з думками світлими
Зброю цю беру,
Щоб Україна квітнула
Для робочих рук!
Усміхнеться дружньо їй
Командир - водій,
Він рукою мужньою
Стисне руку їй:
— Знаю я, хорошая,
Що тебе вело:
Нашим потом зрошено
Кожне стебло.
Знаю, знаю, дівчино,—
Потом наших рук
І слізьми насичено
Землю всю стару!
Щоб вона родила нам
Хлібець не гіркий —
Міряються силами
З ворогом полки.
І, як я, на рамені,
Звівши кулемет,
Підеш ти, сестра мені,
В огневий замет
З хлопцями, дівчатами
Бідними, як ти ...
Ах, чому ж лещатами
Серце жах затис?
Чом же ти здригнулася,
Мов підбитий птах?
Чом же це запнулася
Пісня на вустах?
Чом же очі, дівчино,
Закрива долонь?—
Кулею розсічена
Командира скронь!
Впав, немов підкошений,
Скрючилась рука ...
Знов цю землю зрошено
Кров'ю ватажка,
Зрошено, заюшено

Землю межирядь...
Але ми не зрушимо
З неї ні на пядь.
Схилим стяг над трупом ми,
Здавим в серці жаль,
Але не уступимо
Панові й на цаль.
Але не здамося ми
В боротьбі й на мить...
Хай же слава Щорсова
Тисячоголосими
Співами гримить...
В морі між матросами,
В небі з літаків,
Ланками колгоспними
Посеред степів —
Про діла, про Щорсові
Не вщухає спів!
По заводах хор співа
Звітами звияг,
Пісня паровозова
Вторить на путях,
Що відвага Щорсова,
Що наснага Щорсова
Нас веде в життя!
Ранішніми росами
До вечірніх зір,
Співами рвемося ми
Тисячоголосими
В світовий простір —
Про діла про Щорсові,
Про відвагу Щорсову,
Про наснагу Щорсову
І про славу Щорсову —
В світовий простір:
Квітнемо ми Щорсами
Від долин до гір,
Хлопцями й дівчатами
Комсомольських лав
Між боями й чатами
Доменних заграє!
Так співай же, дівчина,
В сталінське життя,
Так іди ж, завітчана,
Стежкою звияг!
Хай же там за ґратами
Дальніх рубежів,
Де халупник латаний

Гірко зубожів,—
Хай же й там звучатиме
Відблиск наших слав
Хлопцями й дівчатами
Комсомольських лав!

Квітень 1935.

ШЛЯХИ НА УНЕЧУ¹

Ліс прокидався. В сонячнім блиску
він верховіттям своїм дзвенів.
Спершу схопились рожеві берізки
в непроглядній темній гущавині.
Дуб, на корі з столітною ржою,
ледве спросну ворухнув вгорі.
Струснувся долі спілий жолудь,
розклався на чашечку і горіх.
І тільки ані шелеснуть ялинки,
не зведуть густих, обважнілих віт,
начебто їм прокинутись ліньки,
поворухнутись на ранній світ.
Та вже первозвісник веселої днини,
що ранок у повній красі надійшов,—
проміж вільхи загорілась калина,
умита росою; червона, як кров.
Із папороті, що з землі аж суне,
вкриває рястом звірів і птиць,
кокетливо, як сережки в красуні,
дивилась пара ніжних суніць.
Шляпка широка, тоненька ніжка;
до сонця обернувшись лицем,
ще молода і хрупка сиріючка
зростала дивовижно під кущем.
День починався в глухому лісі,
як тисяча давніх тому років.
На всі лади і присвисти нісся
різноголосий пташиний спів.
Лісна глушина. Незаймана пуша,
ніким не перерватий живопліт,
ніким не перейдена зроду гуща,
людською ногою невтоптаний слід.
Тиша одвічна. Інколи плескіт

¹ З поеми „Щорс“.

у далині переллється сріблом,
Рівне і дивне дзеркальне плесо
шука міцним розбиває хвостом.
Порожньо. Як в бездонну бочку,
гуде бугай в болоті: бугу!
І, не зламавши похмурий спокій,
десь в очереті губиться гук.
Ряскою вкрите, поросле мохом,
іде собі безтурботне життя...
Та раптом вгору, чимсь сполоханий,
пронісся з шумом табун утят.
Захвилювалось в воді латаття
і потяглося табуну услід.
Лілеї в своїм білосніжнім платті
розкрились здивовано на світ.
Якимсь незвичайним, пронизливим зойком,
злякавшись когось не на жарти, чи
забачивши щось, скрикнула сойка,
на іншу ліщину летючи.
І на вершину, ламаючи гілки,
галузки перетрошуючи на пил,
дрібно - дрібно подерлась білка,
сховалась у кучерях дубів.
Хаші страшні продираючи наскрізь
ліктями крутими, сокирою де,
проміж дерев густих розтяглася
озброєна кулеметом ватага людей.
Обірвані, босі, бородаті,
сорочки трохи не злазять з пліч.
За ними — німцями спалені хати,
за ними — важка перейдена ніч.
Ніч, як терпіння голоти, довга,
як карні загони німців, в знаку.
Спіткались об купини, губили дорогу,
ноги різали об осоку.
Ось тут гримів ватажків голос
і раптом зникав десь далеко там.
Ватага йшла, провалювалась по пояс,
в грузькі і холодні болота.
Дивились похмуро дядьки угору,
де шелестів таємничий ліс.
Ішли партизани по ясних зорях,
дорогу голоблями вказував Віз.
Порізані ноги, подерті плечі,
холодні ночі кошмарні — ніщо,
тільки б добратися до Унечі,
там їхні Боженко, Черняк і Щорс.
З трьох доріг, ось скоро місяць,

лави линуть, як ріки з гір.
З трьох боків тікають з лісу
переполохані птиці і звір.
До Щорса берези шумлять привітно,
день і ніч ялини гудуть:
то городнянці, сновчани рідні,
чернігівці, ніжинці йдуть і йдуть.
Здалека чути гул страшенний,
наче дуби віковічні тріщать:
сходиться до свого батька Боженка
його любима Тараша.
Гляне оком спершу на сосни,
потім на військо командир Черняк:
урівень бору піднявся к осені
новгород-сіверський молодняк.
Три шляхи зійшлись до Унечі
з віковічних дрімучих лісів,
три полки стоять молодечі —
військо Ревкому більшовиків.
З трьох боків встає Україна,
пуга рве облуди і змов.
Спід канчуків гайдамацьких спину
випростує, сполосовану в кров.

Що по горах сніг біліє.
По долинах сонце гріє!
Цвітуть маки по підгір'ю.
Виступали в надвечір'я.
Попереду Щорс хоробрий
веде своє військо добре.
Пройде трохи, оглянеться,
хто відстане — підтягнеться.
Оточила темна нічка,
та не стукне гвинтівочка,
та не рипне сіделечко,
путь - дорога недалечка.
Ой, вибрав Щорс та годину:
як ударить німцям в спину,
як вірветься клятим в тил —
що нікуди дітись тим.
Де вискочить Щорс — купами
лежать німці порубані...
Де він пройде — на тім лані
лежать німці постріляні.
Партизани попід плотом
тиснуть ворога в болото.
— Лізь мерщій тепер топитись,
щоби знав, як з Щорсом битись.

Оце тобі, будь здоровий,
за воли і за корови,
за сестер наших покриток,
за дітей наших сиріток.
за покривдженую матір,
за підпаленую хату,
за розстріли під стінкою.
Пам'ять добра під Злинкою,
не забудеш зустріч з нами
під хутором, під Скачками.

С. Лука
Травень 1935.

ВСТУП ДО ПІСЕНЬ ПРО МИКОЛУ ЩОРСА

Я не був в краю тім,
де лісиста Унеч.
Не ходив зі Щорсом
ув атаки вир,
Це мені розказував
ветеран богунець,
Першої бригади
славний командир.

І здавалось знову,
шляхом непротореним,
з Гомеля на Бахмач
виляга трава ...
Він поволі згадував,
славив і повторював,
ніби в пісні приспів,
ці прості слова:

— Гей, летіли ж коні
в бистрому алюри,
та й не знали коні
зупинок і меж.
Німцям - інтервентам,
Симону Петлюрі
та й злотопогонникам
всипали ми теж!

Він казав: — Про славу
нашого походу
не забуде Київ,
Злинка і Клинці.
Недарма за Щорсом
ув огонь і воду
йти були готові
віддані бійці.

Недаремне Щорса
названо — учитель.
У бою суворий,
у життю палкий —
Щорс умів єднати,
Щорс умів учити,
Щорс умів водити
ковані полки!

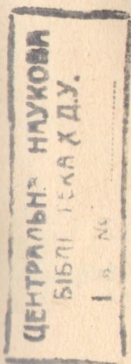
Гей, летіли ж коні
в бистрому алюрі,
та й не знали коні
зупинок і меж.
Німцям - інтервентам,
Симону Петлюрі
та й злотопогонникам
всипали ми теж!

Пісня там, де слава.
Линь же понад обрій,
нахиляйся, пісне,
прапором над ним.
Недаремно Щорса
названо хоробрим,
вірним і безстрашним
другом бойовим.

Він у перших лавах,
із бійцями разом,
йшов у бій жорстокий,
у звияжний рейд.
Щорсівці не знали
відступу й поразок,
чули тільки владне
Щорсове: Вперед!

Гей, летіли ж коні
в бистрому алюрі,
та й не знали коні
зупинок і меж.
Німцям - інтервентам,
Симону Петлюрі
та й злотопогонникам
всипали ми теж!

У важких походах
командир крицевий
огрівав любов'ю
братніх піклувань.

Теплою рукою
хворому бійцеві
не одному рани
сам він лікував.
Був він нам за друга,
та й не без причини.
З ним нас не лякали
рейди і бої.
Недаремно Щорсу
ми були вручили
і країни долю,
й голови свої.

Гей, летіли ж коні
в бистрому алюрі,
та й не знали коні
зупинок і меж.
Німцям - інтервентам,
Симону Петлюрі
та й злотопогонникам
всипали ми теж!

Болем наше серце,
кров'ю обливалось,
як над ним схилився
мужній Дубовий.
Скільки б нас за Щорса
не пошкодувало,
як для друга шапки,
так от — голови.

Без його імення
не зробили й кроку.
Був нам командиром
невмолимий гнів.
Недарма за Щорса
мало не півроку
ми в полон не брали
лютих ворогів.

Гей, летіли ж коні
в бистрому алюрі,
та й не знали коні
зупинок і меж.
Всипали ми німцям,
всипали Петлюрі
та й злотопогонникам
всипали ми теж!

ПІСНЯ ПРО ЩОРСА

Виступали наші лави
Захищать радянський край.
Пісня Щорсової слави
Аж під хмари залунай.

Він веде, веде до бою,
Сіроокий та стрункий,
Полк Богунський за собою
Проти німців та панків...

І втікає пан Петлюра,
І здригає польський пан...
Щорс веде вперед, як бурю,
Таращанських партизан.

Знає, знає він дорогу
З Коростеня аж на Стрий,
З шахтарями на підмогу
Поспішає Дубовий.

Прилетіла, як зозуля,
Звістка чорна та важка,
Що вразила вража куля
Просто в серце ватажка.

Наша пісня в полі лине
Од землі до ясних зор.
Як умер за батьківщину
Командир хоробрий Щорс.

Харків.
Жовтень 1935.

З ПОЕМИ „ЩОРС“

Гармати, гармати,— розриви шрапнелі
 Риють землю, рвуть небо, шматують лани,
 І роти уперто у сірих шинелях
 Ідуть переможно крізь смерть і війну;
 Розмірено, твердо ідуть за начдивом,
 Багнети схиливши, ідуть уперед.
 І зірки червоні у сірому димі
 За Щорсом, начдивом, крокують до мет.
 Хлюпощеться серце, лягають пшениці,
 Лягають під пострілами рушниць.
 І чіткі накази... Летять сині птиці,
 І рвуться снаряди уздовж залізниць.
 І лиш на хвилину захмарило мозок
 Гарматним ударом і блиском вогнів.
 Злітають акорди пісень переможних
 До сонця назустріч, назустріч землі.
 Летять хутким виром містечка і села,
 Летять караваном стривожені дні,
 І юність бадьору, і юність веселу
 Гарматні удари приносять мені.
 Тікають в Карпати холодними снами
 Полки отаманів, панків курені.
 Проміння ранкове встає вслід за нами,—
 То сонце весняне встає на зорі.
 Праворуч, ліворуч стовби телефонні
 І гравію сірі кремлясті шматки.
 Назустріч біднота. Прапори червоні.
 Під ноги нам сиплють троянди, квітки.
 Увечері пізно у нас політками...
 Вчить грамоти всіх нас любий начдив...
 Про Щорса складали пісні ми стодзвонні,
 Ми славим комуни прийдешньої дні.

ЗОЛОТЕ ВЕСІЛЛЯ

СЦЕНАРІЙ ЗВУКОВОГО ФІЛЬМУ

1

Широка, дзвінка весільна народна пісня. Її веде високий голос. Приєднується хор. Бадьоре звучання молодості. Пісня тече, переливаючись через край.

На тлі пісні — оберемки квітів: пишні жоржини, ніжні троянди, стеблясті півники. Лунає весільна пісня. Мов широка вода, пливе вона, захоплюючи все до свого виру.

І от з'являється юна наречена. У довгелезній фаті, білих рукавичках, білій сукні старовинного покрою. Вона тримає віяло, злегка обмахується ним, обличчя її пашиє юністю та свіжістю. Весільна пісня оповиває все.

З'являється й молодий. Чорний костюм (довгий старовинний сюртук), білий жилет, високий твердий комір. Мужній молодик, веселі світлі очі під кошлатими бровами. Великі руки в білих рукавичках вилазять з манжет. Пишні воскові квіти на одязі.

Молодий і молода цілуються. Рухи їхні завмирають. Вони каменіють і каменіють, мов застигають у своїй молодості. Весільна пісня віддаляється. І група стає фотографією в чийсь руках. А весільна пісня стає самотнім голосом, до того ж і трохи різким.

Руки відкладають фото, і натомість — нова група повстає серед фотографічної природи, на якій у вінку красується цифра „25“. Молода пара, яка щойно хизувалася юністю й ніжністю, — стоїть у зрілій порі п'ятого десятка літ. Їх оточили діти — двадцятилітні й менші: двоє синів, двоє дочок, троє підлітків. Весільна пісня лунає на повний голос.

Родина розміщується серед намальованої природи, ще якийсь момент живе, життя потроху відлітає від них — це знову фотографія в чийсь руках. І різкуватий далекий голос співає весільну пісню. Вона невідступно ширяє над оцим прожитим життям.

Тоді з'являється велика кімната, в якій по-святковому нудиться висушений чистенький дід із білими кошлатими бро-

вами. Він відкладає старовинний родинний альбом, він підходить до акваріума, щоб вчасно застерегти кішку від незаконного лову риби.

Старий крадькома, навшпиньках підходить до столу й підіймає краєчок марлі, що нею щось накрите. Домашній торт з цифрою „50“ посередині. Старий нахиляється понюхати.

— Адаме!— чути докірливий голос.

Старий опускає марлю і повертається на голос.

До нього підходить стара — сухорлява, невеличка бабуса— все, що залишилося від дівчини з першої фотографії. Бере старого під руку і веде через усю велику кімнату. Здалеку одинокий голос співає весільну пісню. Мебля старовинна, німецька й саморобна, фісгармонія, акваріум, різні фото на стіні.

Стара веде чоловіка до дверей, прочиняє двері до коридору (зараз же посилюється звучання пісні), виставляє старого, зачиняє двері.

2

А в кухні кипить і горять, печеться й смажиться. Посередині цієї лабораторії сидить немолода вже, але вродлива ще Вустя Семенівна—сусідка.

З її очей течуть рясні сльози, наче вона оплакує не знати що. А пісня—голосна й бадьора, жвава весільна пісня лине з її уст, що мали б кривитися плачем.

Та це вона тре хрін на терці.

— Адам Адамович,—уриває на мить спів.—Такий день, такий день, подумайте!

Адам Адамович підходить та береться допомагати Вусті Семенівні терти хрін. Вустя Семенівна продовжує спів. У Адама Адамовича теж течуть сльози. Він починає, жартуючи, пританцьовувати з теркою в руках. Вустя Семенівна за ним.

На цей бал з'являється стара — Варвара Трохимівна.

— Оце робота, сусідко!

Адам Адамович тікає.

Заходить до кімнати. Це — його власна. На столі — сталава чорнильниця, металічні моделі, шматки металу — шліфовані, рубані, необроблені. Старий ходить, нудиться. Переставляє речі. Бере з столу нерозірваного листа. Пауза, опускає руку з листом.

— Одна людина згадала моє свято —любий брат на далекій батьківщині,— каже поволі старий і кладе на стіл нерозірваного листа.

Ходить, думаючи, зітхаючи.

Тоді його увагу притягає металічний барельєф — портрет Сталіна, що висить на стіні. Гвіздок погано тримається. Адам Адамович знімає барельєф, кладе на стіл, видно напис:

— Дорогому другу — мартенівщики.

Адам Адамович бере шмат металу із свого столу, бере великого цвяха і починає забивати його в стіну. На грюкіт негайно ж влітають до кімнати обидві жінки — Варвара Трохимівна й Вустя Семенівна.

— Тс! Тихше!

І показують на куток.

У кутку щось стоїть на двох стільцях, на подушках, накрите білим пуховим платком. Усі гуртом, навшпиньках підходять. Вустя Семенівна обережно заглядає. Там стоїть макітра.

— Підходить! — побожно кажуть жінки.

У макітрі підходить опара.

— Пирogi будуть, як пух.

Адам Адамович ставить барельєф Сталіна до себе на стіл. Мовчить сердитий.

— Таке свято, ні дітей, ні онуків, — каже Варвара Трохимівна, — дожилися, як турки...

— Чисті греки, — додає Вустя Семенівна, — що б було їм хоч прийхати. А то — генерали-адміралаи...

— Не бачили вони ваших пирогів, — уїдливо відповідає Адам Адамович, — та вас...

— А хіба я ще не така? — каже Вустя Семенівна та випростовується перед старим, і лукава усмішка сяє їй на губах.

— То все партія, — каже стара, — як забрала дітей у революцію, то й досі не віддає...

— Значить, добрі діти, коли не віддає, — сердиться Адам Адамович та йде з кімнати. Він теж хотів би побачити дітей, але ховає це в собі.

Одягає капелюха, бере палицю, виходить у двір. Чистенький дворик. Садок. Старий виходить на вулицю. З сусіднього двору виглядає робітник.

— Сусіде, — кличе він, — невже й у вихідний день не сидиться?

Адам Адамович зупиняється:

— Запрошую вас сьогодні на свято, сусіде.

— А грішна вода буде? — питає сусід.

— Таке діло, — відповідає Адам Адамович та йде далі.

Прекрасна вулиця. Тихі зелені квартали. Чудесний сонячний день.

3

По небі плывуть високі хмари, урочиста музика тече в просторах, весільна пісня розпалася на скалки і знов зібралася в знайому мелодію.

Розмовляють директор заводу та Григоренко — демобілізований червонофлотець.

вами. Він відкладає старовинний родинний альбом, він підходить до акваріума, щоб вчасно застерегти кішку від незаконного лову риби.

Старий крадькома, навшпиньках підходить до столу й підіймає краєчок марлі, що нею щось накрите. Домашній торт з цифрою „50“ посередині. Старий нахиляється понюхати.

— Адаме!— чути докірливий голос.

Старий опускає марлю і повертається на голос.

До нього підходить стара — сухорлява, невеличка бабуса— все, що залишилося від дівчини з першої фотографії. Бере старого під руку і веде через усю велику кімнату. Здалеку одинокий голос співає весільну пісню. Мебля старовинна, німецька й саморобна, фісгармонія, акваріум, різні фото на стіні.

Стара веде чоловіка до дверей, прочиняє двері до коридору (зараз же посилюється звучання пісні), виставляє старого, зачиняє двері.

2

А в кухні кипить і горять, печеться й смажиться. Посередині цієї лабораторії сидить немолода вже, але вродлива ще Вустя Семенівна—сусідка.

З її очей течуть рясні сльози, наче вона оплакує не знати що. А пісня—голосна й бадьора, жвава весільна пісня лине з її уст, що мали б кривитися плачем.

Та це вона тре хрін на терці.

— Адам Адамович,—уриває на мить спів.—Такий день, такий день, подумайте!

Адам Адамович підходить та береться допомагати Вусті Семенівні терти хрін. Вустя Семенівна продовжує спів. У Адама Адамовича теж течуть сльози. Він починає, жартуючи, пританцьовувати з теркою в руках. Вустя Семенівна за ним.

На цей бал з'являється стара — Варвара Трохимівна.

— Оце робота, сусідко!

Адам Адамович тікає.

Заходить до кімнати. Це — його власна. На столі — сталава чорнильниця, металічні моделі, шматки металу — шліфовані, рубані, необроблені. Старий ходить, нудиться. Переставляє речі. Бере з столу нерозірваного листа. Пауза, опускає руку з листом.

— Одна людина згадала моє свято — любий брат на далекій батьківщині, — каже поволі старий і кладе на стіл нерозірваного листа.

Ходить, думаючи, зітхаючи.

Тоді його увагу притягає металічний барельєф — портрет Сталіна, що висить на стіні. Гвіздок погано тримається. Адам Адамович знімає барельєф, кладе на стіл, видно напис:

— Дорогому другу — мартенівщини.

Адам Адамович бере шмат металу із свого столу, бере великого цвяха і починає забивати його в стіну. На грюкіт негайно ж влітають до кімнати обидві жінки — Варвара Трохимівна й Вустя Семенівна.

— Тс! Тихше!

І показують на куток.

У кутку щось стоїть на двох стільцях, на подушках, накрите білим пуховим платком. Усі гуртом, навшпиньках підходять. Вустя Семенівна обережно заглядає. Там стоїть макітра.

— Підходить! — побожно кажуть жінки.

У макітрі підходить опара.

— Пирогі будуть, як пух.

Адам Адамович ставить барельєф Сталіна до себе на стіл. Мовчить сердитий.

— Таке свято, ні дітей, ні онуків, — каже Варвара Трохимівна, — дожилися, як турки...

— Чисті греки, — додає Вустя Семенівна, — що б було їм хоч приїхати. А то — генерали-адмірали...

— Не бачили вони ваших пирогів, — уїдливо відповідає Адам Адамович, — та вас...

— А хіба я ще не така? — каже Вустя Семенівна та ви простовується перед старим, і лукава усмішка сяє їй на губах.

— То все партія, — каже стара, — як забрала дітей у революцію, то й досі не віддає...

— Значить, добрі діти, коли не віддає, — сердиться Адам Адамович та йде з кімнати. Він теж хотів би побачити дітей, але ховає це в собі.

Одягає капелюха, бере палицю, виходить у двір. Чистенький дворик. Садок. Старий виходить на вулицю. З сусіднього двору виглядає робітник.

— Сусіде, — кличе він, — невже й у вихідний день не сидиться?

Адам Адамович зупиняється:

— Запрошую вас сьогодні на свято, сусіде.

— А грішна вода буде? — питає сусід.

— Таке діло, — відповідає Адам Адамович та йде далі.

Прекрасна вулиця. Тихі зелені квартали. Чудесний сонячний день.

3

По небі плывуть високі хмари, урочиста музика тече в просторах, весільна пісня розпалася на скалки і знов зібралася в знайому мелодію.

Розмовляють директор заводу та Григоренко — демобілізований червонофлотець.

— Пороху не жаліти,— каже директор,— старий наш — герой, ви розумієте мене, товаришу Григоренко?

— Єсть, пороху не жаліти, товаришу директор,— відповідає Григоренко.

— Це буде день сюрпризів, а тому — рубайте й ріжте по-морському,— каже перший.

— Єсть, по-морському,— лунає відповідь.

І на тлі пісні „А вже весна, а вже красна“ (її співають далекої голоси) повстає палуба уявного парусного судна, і то-вариш Григоренко командує неймовірною баталією.

— Ріж! — кричить він, і здригаються кущі троянд, пиш-них жоржин, айстр та півоній під садовими ножами.

— Вішай! — грізно командує моряк на уявному фрегаті, і ціла купа прапорців та ліхтариків повисає в повітрі.

— Пороху не жаліти! — жахливим піратським голосом гукає Григоренко на палубі корабля, і в кімнаті сидять кілька хлопців. Вони тихо й скромно готують, набивають ракети.

— Рубай! — не вгамовується моряк на фрегаті, і, нагло перекриваючи пісню, „авральний“ оркестр з усієї сили рубав по струнах тієї ж мелодії. А абордажна сокира в руках у Григоренка під звуки оркестру перетворюється на звичайне банджо.

4

Оркестр потроху завмирає на трагічному написі:

„Загадка філософії: чи може бути любов з одного по-гляду?“

Тихим кварталом нового робітничого міста йде юнак — у білій сорочці, довгих штанах, піджак несе на руці.

Над ним весна ллється безліччю мелодій: весняних, напое-них сонцем, потужних, романтичних. Це — приємний і симпа-тичний хлопець. Кирпатий, у ластовинні, білявий.

Йому назустріч — самотня дівчина з чемоданчиком. Дів-чина — надзвичайна. Так починає здаватись юнакові.

Але дівчина проходить повз нього, як чудесний привид. Юнак не може не дивитися їй услід.

І раптом дівчина, надзвичайна дівчина, сама заговорила: — Ви не знаєте, де вулиця Келле?

Юнак підійшов ближче, обсмикує сорочку. Він не знати що віддав би, щоб та вулиця була на краю світа і щоб він сам повів туди дівчину.

— Не знаєте? — перепитує дівчина.

— Може мені самому треба на вулицю Келле, — нарешті на-важується сказати юнак більше з галантності, ніж із дійсної потреби.

— Що ви кажете! — радіє дівчина. — Ви доведете мене до мого діда...

Дівчина не без того, щоб кинути ласкавим оком на хлопця. Хлопець розгорається, почуття душисть його.

Пауза.

— Може мені теж треба до діда,— нарешті одказує він, не думаючи сам, що говорить.

— Мій дід Адам Келле,— щебече дівчина.

Юнак остаточно не пам'ятає себе.

— Може мій дід — теж Адам Келле,— випалює він, гублячи будьякий ґрунт і чекаючи, що під ним провалиться земля. Бо і вулицю, і діда, і Адама Келле — чує вперше.

Дівчина сплескує руками.

— Ви вийшли мене зустрічати?!

Юнак ошаліло киває головою

— Ви брат Карло чи Ігор?

При такому лобовому запитанні юнак згоджується на перше — ліпше ім'я.

— Я Карло,— каже він, мов крізь сон.

— Тебе теж викликано телеграмою? — питає дівчина і показує телеграму. Можна прочитати:

... Хай приїде Єва...

— Так, Єво,— наважується прошепотіти юнак.

Тоді Єва обіймає його. Поривчасто, почервонівши обое, цілуються. При такій нагоді юнак остаточно стає Карлом.

— Люба сестро,— каже він і хоче знову поцілуватися. Даремно. Єва не помічає його бажання.

Беруться за руки і йдуть вулицею: Єва — думаючи, що дорогу знає цей Карло, а хлопець — звикаючи до свого нового становища. Треба гадати, що вони йтимуть довго, доки, нарешті, додумаються запитати в когось дорогу.

— Загадка філософії,— нерішуче шепоче цей юнак, що назвався чужим ім'ям.

Вулиця йде далеко. Звучить могутня пісня.

5

Музика зостається позаду, пейзаж починає рухатись, будинки сунуться назад з тою швидкістю, як це буває видно з автомобіля.

Пейзаж.

Пейзаж.

І от — історична гребля перетнула велику ріку, велетенським луком випнулася напроти течії, біг води направляє в турбіни.

Весняні хмарки.

Гребля.

З одного боку — величезне озеро, скільки око сягає. По другу руку — водяна прірва. Глибоко вниз падає, шумить вода.

Гуде пароплав коло шлюза.

Співає жіночий голос. Це — та ж весільна пісня. Вона наближається, доходить повного звучання і знову відпливає, мов на човні, і завмирає останній звук.

Отак автомобіль (невидимий, але чутний) з двома розмовниками (невидимими, але чутними) проїздить у пейзажах, крізь пісні й музику, які трапляються дорогою.

І чути діалог між старим Келле та директором заводу. Слова лягають на пейзажі, на пісні, на воду, на високе небо — природу оживляє голос людини.

— Добре, що я вас зустрів, Адаме Адамовичу, — каже директорів голос, — а то ви знову зіпсували б собі відпочинок...

— Надто відповідальне замовлення, — одказує старий Келле.
Пауза.

— Сини пишуть вам, Адаме Адамовичу? — питає директорів голос.

— Як вам сказати, Климе Даниловичу, — відповідає старий Келле, — генерали, адмірали, ніколи...

— Чому б їм не приїхати в гості? — лукаво каже директор. — От візьмуть і приїдуть заради вашого свята...

— Де їм там пам'ятати мое свято!

— Такі сини — та щоб забули? Ще й я приїду та на гармошку заграю.

— Приходьте, Климе Даниловичу, на наше тихе родинне свято... Ні дітей, ні онуків, як греки...

— А як же! Приїду. З вашою старою й танцюватиму.

Директор сміється.

Гуде сирена.

Пейзаж.

Пейзаж.

Мелодійна пісня повстає в повітрі: гурт піонерів іде на екскурсію.

Пейзаж.

Червоноармійці їдуть на конях, героїчні тачанки з кулеметами, танкетки, веселі, молоді обличчя, енергійний військовий марш. Оркестр кіннотчиків.

Пейзаж. Безконечна гладь великої ріки. Здалеку гудки сирени.

— Климе Даниловичу, — приглушений голос старого Келле, — що єсть батьківщина?

Пауза.

— Батьківщина? — помалу каже директор. — Чому це ви раптом про батьківщину?

Обличчя Келле. Зосередженість і задума.

— Листа одержав від брата, — каже Келле, — і не читаю до вечора, бо почуваю в ньому дорогий сюрприз із батьківщини...

Обличчя директора.

Пауза.

— Різні бувають батьківщини,— просто каже директор.

Пейзаж.

Тишина.

6

Карло й Єва блукають містом.

Не чувається, щоб вони прагнули якнайшвидше дійти до домівки діда. Вони не питають ні в кого дороги. Єва— звирившись на новоявленого Карла, а цей— забувши, власне, чого від нього вимагають та як його звати.

Блукають собі, взявшись за руки. І зупиняються коло пам'ятника на тротуарі— чавунний стовб, на ньому напис:

— На этом месте жандарм убил нашего брата рабочего.

Стоять у задумі. На сонце набігла хмарка. Похмарніло.

— Що ти подумав?— раптом питає Єва.

Юнак, застуканий зненацька на своїх найтаємніших думках, не може знайти одразу потрібної відповіді і говорить правду:

— Про одну дівчину...

Єва відмахнулася...

— Про тебе,— поспішає додати юнак.

Дівчина не звернула уваги.

— А мені подумалось, що цей пам'ятник мусив тобі декого нагадати...

— Кого?

— Платона Самсонішвілі...

Юнак почуває себе ніяково.

— Все в свою чергу...— каже він похмуро.

— Я тебе розумію,— дівчина дивиться на нього із співчуттям,— Платон Самсонішвілі вмер, як герой...

— Так, він умер, як герой,— юнак аж одвернувся, щоб покінчити з цим Платоном Самсонішвілі, про якого ніколи не чув.

— Не у кожного такий батько,— з повагою каже Єва.

— Який?

— Як у тебе.

— Як у мене?

— Ти що— не вважаєш Платона Самсонішвілі за батька?— з докором мовила дівчина.

Хлопець знітився. Його розпитувано про його власного батька! Хоч би не забути цього прізвища...

— Мені важко говорити про Платона Самсонішвілі,— каже з почуттям. І це— щирісінька правда лунає з його уст.

Вони йдуть кілька кроків далі і проходять до невеличкого скверу на початку кварталу. Діти марширують із щитками,

Гуде пароплав коло шлюза.

Співає жіночий голос. Це — та ж весільна пісня. Вона наближається, доходить повного звучання і знову відпливає, мов на човні, і завмирає останній звук.

Отак автомобіль (невидимий, але чутний) з двома розмовниками (невидимими, але чутними) проїздить у пейзажах, крізь пісні й музику, які трапляються дорогою.

І чути діалог між старим Келле та директором заводу. Слова лягають на пейзажі, на пісні, на воду, на високе небо — природу оживляє голос людини.

— Добре, що я вас зустрів, Адаме Адамовичу, — каже директорів голос, — а то ви знову зіпсували б собі відпочинок...

— Надто відповідальне замовлення, — одказує старий Келле.
Пауза.

— Сини пишуть вам, Адаме Адамовичу? — питає директорів голос.

— Як вам сказати, Климе Даниловичу, — відповідає старий Келле, — генерали, адмірали, ніколи...

— Чому б їм не приїхати в гості? — лукаво каже директор. — От візьмуть і приїдуть заради вашого свята...

— Де їм там пам'ятати мое свято!

— Такі сини — та щоб забули? Ще й я прийду та на гармошку заграю.

— Приходьте, Климе Даниловичу, на наше тихе родинне свято... Ні дітей, ні онуків, як греки...

— А як же! Прийду. З вашою старою й танцюватиму.

Директор сміється.

Гуде сирена.

Пейзаж.

Пейзаж.

Мелодійна пісня повстає в повітрі: гурт піонерів іде на екскурсію.

Пейзаж.

Червоноармійці їдуть на конях, героїчні тачанки з кулеметами, танкетки, веселі, молоді обличчя, енергійний військовий марш. Оркестр кіннотчиків.

Пейзаж. Безконечна гладь великої ріки. Здалеку гудки сирени.

— Климе Даниловичу, — приглушений голос старого Келле, — що єсть батьківщина?

Пауза.

— Батьківщина? — помалу каже директор. — Чому це ви раптом про батьківщину?

Обличчя Келле. Зосередженість і задума.

— Листа одержав від брата, — каже Келле, — і не читаю до вечора, бо почуваю в ньому дорогий сюрприз із батьківщини...

Обличчя директора.

Пауза.

— Різні бувають батьківщини,— просто каже директор.

Пейзаж.

Тишина.

6

Карло й Єва блукають містом.

Не чувається, щоб вони прагнули якнайшвидше дійти до домівки діда. Вони не питають ні в кого дороги. Єва— звірившись на новоявленого Карла, а цей— забувши, власне, чого від нього вимагають та як його звати.

Блукають собі, взявшись за руки. І зупиняються коло пам'ятника на тротуарі— чавунний стовб, на ньому напис:

— На этом месте жандарм убил нашего брата рабочего.

Стоять у задумі. На сонце набігла хмарка. Похмарніло.

— Що ти подумав?— раптом питає Єва.

Юнак, застуканий зненацька на своїх найтаємніших думках, не може знайти одразу потрібної відповіді і говорить правду:

— Про одну дівчину...

Єва відмахнулася...

— Про тебе,— поспішає додати юнак.

Дівчина не звернула уваги.

— А мені подумалось, що цей пам'ятник мусив тобі декого нагадати...

— Кого?

— Платона Самсонішвілі...

Юнак чуває себе ніяково.

— Все в свою чергу...— каже він похмуро.

— Я тебе розумію,— дівчина дивиться на нього із співчуттям,— Платон Самсонішвілі вмер, як герой...

— Так, він умер, як герой,— юнак аж одвернувся, щоб покінчити з цим Платоном Самсонішвілі, про якого ніколи не чув.

— Не у кожного такий батько,— з повагою каже Єва.

— Який?

— Як у тебе.

— Як у мене?

— Ти що— не вважаєш Платона Самсонішвілі за батька?— з докором мовила дівчина.

Хлопець знітився. Його розпитувано про його власного батька! Хоч би не забути цього прізвища...

— Мені важко говорити про Платона Самсонішвілі,— каже з почуттям. І це— щірісінька правда лунає з його уст.

Вони йдуть кілька кроків далі і проходять до невеличкого скверу на початку кварталу. Діти марширують із щитками,

на яких написано „50“. Плакат — „Піонерський привіт юбілярові“.

Співають піонери.

Юнак і Єва йдуть.

Серед хвилі квітів стоїть скляна споруда. Квіти коливаються на сонці. Безліч. Різні. Всередині скляної споруди — дореволюційна робітнича землянка. Вросла в землю. Вкрита дрантям. Видко убогу середину її. Написано:

*Тут жила родина робітника.
Прокляття капіталізму!*

Юнак мимоволі зняв шапку. Дівчина прикипіла до скла. Квіти навкруги. Торкаються скла. Страшний контраст.

Співають піонери.

7

І раптом тривожно вибухає звук гонгу. Завиває метал. Тоді зникають квіти навкруги землянки, зникає скляний ковпак, здійсмається хуга, і вперше прокидається життя в землянці — запалюється вогник. І реве, свистить на всі голоси негода.

Горить каганець. Господар землянки — це майбутній директор — збирається в дорогу. Він поверх драного козушка зав'язався башликом. Підперезався жінчиним поясом.

Коло дверей сидить людина в кошлатій шапці, з зіркою, тримає в руках гвинтівку, обмотує затвор у дрантя — од снігу. Мугиче пісню.

Хуга реве на всі голоси.

Скорбна дружина стоїть коло печі, руки звисли, мов неживі, збоку світить каганець на припічку, жінка стоїть могутня, наче горе, що встало над землянкою.

Людина в кошлатій шапці співає пісню.

Хуга.

Господар одягся. Глянув округ себе. Підійшов до дитини.

— Прости мене, дитино, що будеш може сиротою...

Негода свистить за вікном.

Підійшов до дружини, обняв.

— Прости мене, дружино, що будеш може удовою...

Хуга реве.

Оглядив землянку. Узав гвинтівку, вузлик з хлібом.

— Проти віри, проти царя, проти батьківщини.

Вийшов. Кошлата шапка за ним. Хуга реве несамовито.

— Ми били ту батьківщину, — голосно каже директор. В далекій глибині видніються заводи, гідростанція, зелене місто, — мов оновилася земля.

— Думайте далі, — каже директор, — відповідь ви знайдете.
Батьківщина — це не просто так собі...

Сирена. Рухається пейзаж.

Пейзаж.

8

Карл і Єва блукають містом.

Домівка діда десь дуже далеко, коли доводиться так довго йти. Та Карлові хочеться, щоб вона була ще далі, — скільки можна далі.

А між тим — вони проходять саме повз домівку Келле. Сусід подивився на них і підморгнув добродушно, розуміючи їхній стан.

— Я не думала, що це так далеко, — каже Єва.

— Я сам не думав, — признається юнак.

Вони йдуть далі, минувши хату діда. Тоді з двору навшпиньках відступають двоє мужчин: один у військовій формі з ромбами, другий — моряк з кількома нашивками. Йдуть і наче бояться, щоб не рипіли чоботи.

— Під таку хвилину краще не йти, — шепотить моряк.

— Перечекаємо бурю... Саме щось печуть і смажать.

Виходять і сідають на лавку коло будинку.

— Знаєш, у тайфун піду, — каже моряк, — а до матеріної кухні — і досі боюсь...

— Таке й у мене, — щиро признається військовий.

Вони сидять на лавці перед батьківським будинком, над ними повіває вітер, як і за молодих літ, спогади приходять до них, молоді літа, і от військовий стиха починає співати пісню. „За Сибіром сонце сходить“ — лунає тихий голос. „Хлопці, не зівайте“, — підхоплює другий, і пісня розгортається, підноситься, пливе.

Тим часом сусід у потрібну хвилину приєднується до дуету:

Ви на мене, Кармелюка,
Всю надію майте.

Його бас звично вступає в спів, наче він не вперше отак співає.

Військовий оглядається і простягає руку:

— Пізнав по голосу, Мартине Кириловичу.

— Партизанська школа, Йогане Адамовичу, — відповідає сусід старого Келле.

— Це була наша улюблена пісня, — каже військовий.

— А який загін! — відгукується Мартин Кирилович.

— А кулеметницю нашу пам'ятаєте? — додає моряк.

Мартин Кирилович мовчки і особливо якось подивився на моряка, промовчав, натрусив собі цигарку, запалює і аж тоді:

— На п'ятдесят років приїхали?
Моряк і військовий глянули.
— Днів на два, — каже моряк.
— На п'ятдесятлітнє свято, кажу?
— Ваша правда, — відповідає військовий.
— Так я розумію, — промовляє Мартин Кирилович, — що ви — не менше, як у червоні генерали - адмірали повиходили...
— А ви, Мартине Кириловичу?
— У куховарки вийшов. На жіночу роботу.
— Що ви кажете? — щиро здивувався моряк.
— На мартені куховарю. Сталь варю.

І Мартин Кирилович лукаво осміхнувся. Потім доторкнувся пальцем до ордена на грудях у військового.

— А мого ордена жінка в скриню сховала — щоб не загубив.
Усі весело сміються. І продовжують співати партизанську пісню. Їм здається, що цілий загін підхоплює її, вона злітає в степові високості — під цокіт копит, під торохтіння тачанок.

В цю хвилину знову з'являються Карл і Єва. Єва нерішуче підходить.

— Де вулиця Келле, будь ласка? — питає вона.

Тоді Мартин Кирилович підводиться, дивиться вздовж вулиці в один бік, дивиться в другий, наче роздивляючись і пізнаючи, потім показує рукою. Єва зраділа.

— А будинок Келле, будь ласка?

Мартин Кирилович жестом запрошує її сісти, недбало киває головою на будинок Адама Адамовича.

— Це мій дід, — каже дівчина.

Тим часом Карл, зорієнтувавшись у близькій небезпеці, зробив спробу відступу: пішов, нахиливши голову, мов щось загублене шукаючи.

— Карло! — гукає Єва. — Куди ти? От і сам дід прийшов...

Єва біжить назустріч Адаму Адамовичу, вітається з ним, підходить з ним до лавки. Моряк і військовий стають струнко.

— О, Август і Йоган! — радо каже старий. — Хоч би попередили, що приїдете...

— Дозвольте доповісти, товаришу обермайстре, ми одержали наказу...

— Якого наказу? — перебиває моряка старий.

— Телеграфного, фатер, — відповідає військовий.

— Діти мої, — розкриває обійми старий, — якась добра душа вас покликала. Тільки це не я...

Двое синів — рослих, мужніх — обіймають батька. Видко, що це їхній найбільший друг. І Адам Адамович згадує на решті й про Єву:

— Це — донька вашої сестри — Єва Петрова.

Обидва дядьки підходять до Єви і з приємністю обіймають її. Адам Адамович мовчки дивиться на Карла, завдаючи йому неймовірного смутку.

— Це — Карло, — щечече дівчина, не даючи хлопцеві отямитись.

Адам Адамович придивляється.

— Ти малим був чорніший, — каже старий Келле.

— Усе в свою чергу, — покірно згоджується хлопець і відчуває повну безвихідь.

Адам Адамович рекомендує юнака своїм синам:

— Це знаменитий ваш небіж Карл Самсонішвілі...

— Чим же знаменитий? — не може не обуритись Карл.

— Скромність — хороша річ, — каже дядько — військовий, тиснувши юнакові руку.

— Без форми ти інакше виглядаєш, — каже моряк, тиснувши Карлові руку так, що той аж скривився.

— Якої форми? — раптом вирвалося у Карла, який від болю забув, що він не Карло.

— Звичайної твоєї форми, — сміється військовий.

— Самі тобі генерали-адмірали, Мартине Кириловичу.

— Стійте, — раптом каже моряк до Карла морським голосом, — а експедиція?

— Усе в свою чергу, — відповідає Карло, почувавши себе центром уваги. І дивиться на Єву з усією ніжністю, на яку здатна його сувора душа. Він прагне допомоги. І допомога ні від кого не може прийти.

— Алеж вона триває, — не вгамовується моряк. — Я сам читав...

— Що з того, — з одчайдушною мужністю відповідає Карл, — усе буде в свою чергу...

Єва подивилася на нього майже ніжно, і юнак одразу простив її за те, що вона зробила його Карлом.

— До хати йти не раджу, — конфіденційно каже військовий.

Адам Адамович дістає з бокової кишені пляшку горілки, показує сусідові і передає пляшку Єві. Вулицею наближається молодий хлопець. Побачив групу, прискорив крок. Підійшов до військового:

— Батьку!

Поцілувались.

Карл відчув раптове занепокоєння. Він міг чекати щохвилини, що з'явиться справжній Карло. Чекання та напружена гра характеризують його поведінку. Зробивши крок у напрямку до Єви, цей Карло не має вже ані хвилини на роздум. Події котяться на нього, як хвилі, одна за одною.

Ігор, привітавшись до батька, подає дідові телеграму.

— На заводі одержано. Від Карла.

Всі подивилися тоді на Карла. Дід бере телеграму. Перша Карлова думка — тікати. Потім він зціпив зуби, підійшов до Адама Адамовича і недбало, спокійно взяв у нього прокляту телеграму.

— Усе в свою чергу, — сказав заспокійливо до всіх, наче у когось міг виникнути якийсь сумнів з цього приводу.

— Спочатку приїздить людина, а потім — її телеграма... Перервав телеграму, поклав до кишені.

Ігор з Євою рушають до двору. Адам Адамович із синами та Карлом ідуть далі вулицею.

— Щасливо вам, — напучує їх сусід.

Капітан взяв Карла під руку, не давши йому змоги піти з Євою.

— На якій ти будеш машині?

Карло щось невиразне почав показувати руками.

— Ага, зрозуміло, — сказав капітан, — амфібія.

Карло одвернув від нього злякане обличчя.

— Амфібія? — прошепотів. — Загадка філософії!

9

Подвір'я Келле. Заходять Єва й Ігор. Прислухаються коло вікна. Вустя Семенівна співає весільної пісні.

— Можна зайти, — каже Ігор.

Єва бере у Ігоря свій чемоданчик, лівою рукою тримає під пальтом пляшку, помалу заходить до хати.

— Дитино моя! — зустрічає її Варвара Трохимівна, при- тискає до грудей — перше, ніж Єва встигла опам'ятатися. І пляшка, нещаслива пляшка дідова, потрапляє до рук Вар- вара Трохимівни. Стара докірливо хитає головою.

— Із своєю горілкою, — в'їдливо констатує Вустя Семенівна, стоячи над тістом, і з новою завзятістю продовжує місити.

Варвару Трохимівну ображає тон репліки Вусті Семенівни.

— Це вже не нас торкається! — раптом стає вона на Євин захист і, обнявши онуку, веде її до великої кімнати.

Там уже накрито стіл, стара хвацьки вибиває корок з пляшки, переливає горілку до графіна. Тим часом Єва питає:

— Ви б хотіли, щоб приїхав дядько Йоган?

Стара лякається, розливає рідину, припиняє переливати.

— Хай тобі всячина! Аж руки затрусились!

— А дядько Август? — невмолимо продовжує Єва.

— Чи ти не п'яна часом? — підозріло дивиться стара.

— А Карл Самсонішвілі? — не перестає Єва.

Тоді Варвара Трохимівна розуміє, що онука жартує.

— Добрих дітей партія не віддасть, — повторює вона слова Адама Адамовича.

— Вам надовго їх треба? — сміється Єва.

— Хіба я не мати? — каже Варвара Трохимівна, і в її го- лосі чути відзвук скарг одвічного материнства.

— Вони обов'язково мусять приїхати, коли так, — пере-
жонано відгукується Єва.

— Тоді я поклонюся партії... — І стара низько вклоняється,
торкнувши рукою підлогу та урочисто випростується.

— Поклонюся за моїх дітей... — і кланяється.

— Поклонюся за щасливу мою старість...

Варвара Трохимівна несподівано плаче. Непрошені сльози
течуть по щоках. Вона витирає їх, а Вустя Семенівна з новим
завзяттям співає собі на кухні весільну пісню.

10

На подвір'ї Ігор замітає мітлою, утрамбовує нерівні місця,
посипає піском. Моряк Григоренко щось вимірює метром.

— Художника тут не було? — питає Григоренко. — Про-
фесора?

Ігор похитує головою.

— Зараз сюди привезуть матеріали.

І моряк сідає на свій велосипед і виїздить з двору. Ігор
сипле пісок, як сівач. Чути, як співає Вустя Семенівна.

11

Широкою заводською алеєю, обсадженою безліччю квітів,
обсадженою молодими деревцями, йде четверо: Адам Адамович,
сини, Карло. Мов казковою долиною, повною квітів, повною
сонця, йдуть четверо.

Далека пісня.

— Наш директор, — каже Адам Адамович, — ціле квітв-
ництво розвів.

Моряк відійшов, делікатно понюхав квітку.

— Пахне, — сказав.

Угорі загув самольот. Карло глянув...

— Неприємно з землі дивитися, — підтримує Карла моряк.
Мова у лядька голосна, як у мегафон.

— Усе в свою чергу, — похмуро, наче закляття, повторює
Карло свою фразу.

— Я пригадую, — задумливо каже військовий. — Був у мене
комісар у громадянську війну. Добре з ним жили...

Вони проходять повз робітницю, що впоряджує квіти.

Ой, коли б той вечір та й повечоріло,
Може б моє серце та й повеселіло.

Співає робітниця.

— Добре жити, — продовжує військовий, — душа в душу
жили. На смерть він ішов, як чай пити. Була в нього мрія.
Хочу я — раптом скаже — дожити й побачити, як при соціа-
лізмі завод буде весь у квітах, квіти скрізь і квіти.

Мовчанка. Йдуть. І ось перед ними будівля—висока, великі вікна, красива.

— Клуб чи театр? — питає моряк.

— Наш мартенівський цех, — з гордістю відповідає Адам Адамович, — ти, Карло, ще не забув Станіслава Станіславовича?

Заходять до середини мартенівського цеху. Прекрасна будова. Чисто. Стоять уряд печі. З однієї саме випускають топлення. Іскри бризкають з ковша. Карло іде насторожений. Ллється метал.

І тут вони доходять до печей та починають підніматися сходами до робочого майданця. Карло тримається позаду. І в останній момент — повертає вбік від східців. Голосно зітхає, витирає піт, дістає з кишені порвану телеграму, складає шматки докупи і читає:

... Телеграму одержав... Затримає перельот...

Шматка телеграми бракує. Карло обшукує кишеню. Нічого не знаходить.

— Ну й пошта, — майже вголос і роздратовано каже Карло. — Коли ж він приїде?

І йде далі.

Тим часом Адам Адамович зустрівся коло засипних вікон із майстром. Це — білий, як молоко, високий дід з довгими вусами.

— О, дуже приємно, дуже приємно! — каже Станіслав Станіславович з польським акцентом. — Чолом Йогану й Августу! То є справжні мужчини, Адаме Адамовичу!

І старий майстер підкрутив свої пухнасті вуса.

Адам Адамович оглядається, шукаючи Карла.

— Тут Карло десь затримався...

— О, пан над повітрям! — патетично вигукує майстер. — Він певне залетів за якусь хмарку...

Лукаво сміється до своїх гостей.

— Він себе погано почуває на землі, — каже моряк.

— Зате в повітрі, — мовить майстер. — О, там він — орел!

— Ви, здається, добре знайомі з Карлом? — приєднується Адам Адамович.

— Маю надію сьогодні познайомитись — не без вашої участі, — жартує Станіслав Станіславович.

— Запрошуємо вас, Станіславе Станіславовичу, на свято, — голос Келле.

— О, ви добре зрозуміли мій натяк, — уклоняється галантно вусатий майстер. Підходить сталевар, здоровкається з гостями:

— На ваше свято й піч працює за дві, — каже сталевар.

Тоді Адам Адамович помічає перед піччю зелену гірлянду, цифру „50“, слова

Вітаємо обермайстра Келле

Дістає окуляри і заглядає до печі, де топиться метал. І смирний, лагідний дідок зовсім міняється — він підскакує до сталевара.

— До чорта моє свято, — кричить він, — а піч холодна, а поріг не наварено!

Він зриває гірлянду собі під ноги і кричить, аж поки його голосу не покриває гудок.

12

Карло іде поза мартенівським цехом. Піджак на руці. Здалеку з'являється моряк Григоренко. Побачив Карлову постать. Радісно кричить:

— Професор!

Карло здригнувся. Не оглядаючись, прискорив кроки.

— Професор! — гукає Григоренко і рушає за Карлом.

Карло завертає за ріг і тоді біжить.

13

Домна. Готуються випускати чавун. Звучить симфонія доменного цеха. Над величною постаттю домни та кауперів лине урочиста музика. Голос Адама Адамовича:

— Запрошуємо вас, Григорію Павловичу, на свято!

Майстер коло домни оглянувся, обличчя розквітло усмішкою, але зараз же воно стало знову заклопотаним.

— Випускати пора твою юшку, Гриша, — каже стиха Келле.

Майстер махнув рукою. Удар, удар — бризнув чавун і полився рівчаками. Музика.

14

Карло тікає від Григоренка.

Не оглядається.

Григоренко уперто переслідує.

Напружена гонитва.

15

Симфонія ковальського цеха. Гідравлічні молоти. Молот кує. Кує. Голос Адама Адамовича:

— Запрошуємо вас, Павле Івановичу, на свято.

Обличчя коваля. Руки працюють.

— Однією думкою болію, друже, — каже Келле.

Гігантський молот. Музика.

16

Карло тікає від Григоренка. Не оглядається.

— Професор! — пробує гукати моряк.

Карло спітнів.
Гонитва триває.

17

Прокатний цех. Прокатка фасонного заліза. Музика цеха. Спритність, умілість майстрів. Мов жива істота, звивається біле розпечене залізо. Мов макарони, ковтає його прокатний стан. Голос Адама Адамовича:

— Запрошуємо вас, Миколо Максимовичу, на свято.

Обличчя майстра, залите потом.

— Гарячі в тебе макарони, Колю,—каже Келле.

Рука витирає піт. Слідом за рукою на обличчі — усмішка. Звивається біле залізо. Музика.

18

Карло тікає від Григоренка.

— Професор! — марно кричить моряк.

Карло не оглядається і забігає до якогось цеха. Григоренко наближається, наближається. З цеха з'являється незнайома людина. Григоренко ледве не налітає на неї.

Зупинився.

Зрадів.

— Насилу догнав вас,— каже Григоренко, — чого ви тікали, професор?

19

А Карло, потрапивши до механічного цеха, одразу ж наскочив на синів старого Келле.

— От і Карло, — морським голосом сказав один.

Карло, вкритий потом, затремтів від несподіванки. Він з мужністю намагається терпіти удари долі. Він навіть хоче видушити щось — подібне до усмішки — на своєму змокрілому обличчі.

20

Механічний цех. Музика цеха. Велика зала. Сонце. Безліч станків. Надзвичайний станок. Працює. Голос Келле:

— Запрошуємо вас, Іване Демидовичу, на свято.

Зза станка з'являється обличчя майстра—сивого, поважного. Киває головою.

— Що єсть батьківщина, Ваню? — стиха питає Келле.

Станки працюють. Сонце світить крізь скляний дах. Довгі сонячні пасма простяглися через цех. Урочистість добре налагодженої праці.

І от ще один красень - станок. Він, як свідома істота, робить кілька різних операцій. Хутко, точно, красиво. Голос Келле:

— Запрошуємо вас, Ганно Зосимівно, на свято.

36

Станок — як свідомі істоти. Він струже, він довбає, він обрізує. І така ж ладна з'являється зза станка дівчина: висока, міцно збудована.

— Я хочу з вами, Аню, потанцювати, — каже Келле.

21

Стоять двоє: старий Келле та директор заводу.

— Хіба я не казав вам, — каже директор, — що я з вашими синами чарку вип'ю?

— Приємний сюрприз, Климе Даниловичу.

— І не останній, — якось загадково каже директор.

Пасма сонячного проміння крізь дах. Музика.

22

Вечір. Зала в будинку Келле. Єва сидить коло фісгармонії. Грає. Весільна широка пісня. Білий накритий стіл. Риби в акваріумі. Варвара Трохимівна замислилась.

— Родинне свято почалось, — каже вона, — ні дітей, ні онуків.

Елегійна музика. Сила квітів на столі в глечиках. Прочиняються двері. Заходить Адам Адамович. Зупиняється на дверях. Уривається музика.

Рвучко, енергійно заходить представник старовинного роду фотографів. Великий апарат на штативі. Чорна хустка. Сумка. Тримає величезну цифру „50“, вирізну з фанери і прикрашену в усім смаком невмирущого фотографічного хисту. Фотограф розвиває буйну діяльність: переставляє меблю, становить апарат, дістає із сумки цілу торбу магнію.

— Грай урочисте, Єво, Республіка йде, — каже Адам Адамович і виглядає за двері.

Єва починає грати гавот.

Фотограф садовить Варвару Трохимівну посеред зали.

— Огляд досягнень за п'ятдесят років, — оголошує старий Келле.

— Золоте весілля, Адаме, — подає репліку Варвара Трохимівна.

— Експонат перший, — виголошує Адам Адамович під звучання гавота, — червоний генерал Йоган Адамович Келле!

Заходить військовий і йде просто до Варвари Трохимівни.

— Йогане! — сплескує руками стара і фартухом витирає сльозу, що раптом полізла була по щоці. Син цілує матері руку, а вона його в чоло. Сідає поруч.

— Який з тебе генерал — постріляний та порубаний...

— Експонат другий, — продовжує Адам Адамович, і Єва грає вже полонез, — червоний адмірал — Август Адамович Келле...

Моряк заходить у двері, простує до матері.
Тоді Варвара Трохимівна підводиться із свого місця. Вона тихо говорить, і сльози бринять в її голосі:
— Кланяюсь тобі, партія, за моїх дітей...
І стара низько вклоняється. Звучить полонез.

23

Палісадник коло будинку Келле. На лавці сидить Карло. Вантажні машини, повні різних речей, виїзять і заїзять до двору. Сутеніє.

— На цьому край,—каже Карло про себе.— Я піду і розповім правду.

Він рішуче підводиться і йде. Назустріч йому — Ігор. Карло зупиняється. Урочисто:

— Я — самозванець...

Ігор засміявся.

— Добре, добре. Ходім — допомагатимеш.

Але Карло ще більше похмурнів:

— Це вийшло випадково...

Проходить Станіслав Станіславович із сталеваром. Одягнені по-святковому.

— Станіславе Станіславовичу, — гукає Ігор, — ось Карло!..

Карло мимоволі здригнувся. Потім, опанувавши себе, пішов просто на Станіслава Станіславовича, чекаючи вигуку здивування і краху своєї авантюри. Підійшов і став, не сміючи підвести очей.

— О, пан над повітрям, — раптом чує він голос старого, — вітаю вас...

Карло підвів очі. На нього дивиться приязне обличчя.

— Ви мене пізнали? — питає Карло, не знаючи, що йому сказати.

Ігор сміється. На ганок вийшов дядько-моряк.

— Карло, Ігор, до кают-компанії!

Грізний морський голос обдав Карла, мов холодна вода.

— Я хочу вам відкрити, — каже він, підходячи до моряка.

— Потім, потім, фотограф чекає.

— Я випадково потрапив...

— Всі ми випадково потрапили, — сердиться дядько, загаваючи Карла й Ігоря до хати.

24

Зала. Звучить фісгармонія. Посеред зали сидять Варвара Трохимівна з сином-військовим. Заходить син-моряк, сідає поруч. З'являється на дверях Карло.

— Продовжуємо огляд досягнень. Знаменитий внук-пілот Карло Самсонішвілі! — оголошує Адам Адамович.

Помалу, приголомшено, із сумним обличчям Карло іде. Фісгармонія супроводить його веселим маршем. Він зупиняється через кілька кроків.

— Йди сюди, онуче, — гукає на нього Варвара Трохимівна.

Карло підходить, ледве тягнучи ноги.

— Не страшно літати? — цікавиться баба, садовлячи його коло себе. — Сідай, сідай...

— Зовсім не страшно, — цілує їй руку Карло, — трапляються страшніші речі... Наприклад — сідати...

Тим часом зайшов Ігор, устала від фісгармонії Єва, і група для фотографа потроху оформляється. Адам Адамович сідає коло дружини. Фотограф тиче їм під ноги цифру „50“. Карло сидить, мов на тортурах... Група завмирає і от-от зробиться фотографією, життя відлітає від неї, тиша в залі. Ніхто не поворухнеться.

Та от здалеку доноситься пісня. Перші розірвані звуки зміцнюються, пісня росте, дужчає, її співають за дверима сильні голоси.

Двері раптом відчинилися.

За Сибіром сонце сходить...

лине пісня.

Хлопці, не зівайте,
Та на мене, Кармелюка,
Всю надію майте.

І з дверей вистромлюється кулемет, і цілий потік людей рине до кімнати у партизанській одежі, озброєних, мов виринувши з глибин громадянської війни. Вустя Семенівна волює кулемета, і попереду всіх директор заводу.

Фотограф злякався до нестями, Йоган Адамович і Август Адамович кинулися до директора обіймати.

— Друже комісарє, — кричить Йоган Адамович, — от де зустрілися, друже комісарє!

— Кулеметниця! — морським голосом озивається Август Адамович та трясє руку Вусті Семенівні. Карло, скориставшись з загальної метушні, помалу виходить із кімнати, тримаючи на руці свого піджака.

Червоногвардійський загін розташовується — так розташовувався він за часів славної громадянської війни. Учасників хвилює оця гра в своє минуле. Директор — в одежі тих часів, дехто з робітників, що їх запрошував Адам Адамович на заводі, ходить по кімнаті так, наче вони скинули з пліч тягар років. Вустя Семенівна — знову молода кулеметниця в червоногвардійському загоні, весела й жвава. Август Адамович до неї мов прикипів.

— Товариші-червоногвардійці! — говорить директор, він же начальник загону. — Ми прийшли в гості до нашого друга Адама Келле.

— Ура! — підхопили червоногвардійці.

— З далеких глибин вісімнадцятого року прийшов у майбутнє наш загін. Скажіть, Адаме Келле, чи була у нас батьківщина — у червоногвардійців вісімнадцятого року?

Адам Адамович оглядає обличчя червоногвардійців.

— Ні! — каже він по паузі.

— Були бої, — продовжує начальник, — і половина загону не дійшла до майбутнього. Вона загинула в борні.

Старий Келле підводить голову і дивиться поверх усіх у невідомий простір часу.

— І скажи ти, Йогане Келле, — каже начальник загону, — як я мріяв про квіти і про соціалізм, б'ючися на фронтах за батьківщину трудящих?

— Твоя мрія здійснена, комісарє громадянської війни, — урочисто відповідає Йоган Адамович.

І в цей час на подвір'ї вибухає ракета. Все подвір'я освітлюється, тричі лунає голосний свист, чути голос Григоренка.

— Всі наверх! Аврал!

На порозі кімнати з'являється сам Григоренко і мовчки осміхається до всіх.

— По-морському? — питає директор.

— Єсть! По-морському! — радо відгукується Григоренко. Директор підходить до Григоренка.

— Сюрприз готовий? — каже він стиха.

Григоренко потай показує розмальований аркуш паперу, де написано:

Дорогий Адаме Адамовичу! Ви одпрацювали 50 років. Батьківщина трудящих і ми, її сини, складаємо Вам подяку. За нашим клопотанням — Вам надано довічну персональну пенсію в розмірі повного заробітку. Вам не треба працювати. Ваша старість прийшла щаслива й радісна, бо ми — країна соціалізму.

Дирекція
Партком
Завком.

— Добре, — каже директор, — почекаємо підходящої хвилини, щоб оголосити.

Адам Адамович з Варварою Трохимівною, діти, онуки, всі гості йдуть з кімнати — на подвір'я. Перед ними — фантастичне видовище. На подвір'ї стоять столи, застелені скатертинами, на столах — повно їжі, коло столів — гості — знатні люди. Чоловіки, жінки, діти. Великі щогли з парусами, віються довгі хвости вітальних морських прапорів, гірлянди ліхтариків, електричних ламп, зелені вензелі з ялини — палубу велетенського корабля влаштував товариш Григоренко.

Гості вітають старого Келле. Гучно грає оркестр.

— На цьому кораблі я почуваю себе молодим, — каже зворушений Келле, — і я присягаюся радянській владі, бути молодим майстром мартену і не жалувати свого життя.

Директор ховає „сюрприз“ (він його тримав у руці, готуючись віддати юбілярові) — до кишені.

Адама Адамовича ведуть до великого столу з подарунками. Піонерка пов'язує старому галстук, сталевар підносить Келле відлите з металу велике серце — з цифрою „50“.

Оркестр.

Овації.

І тоді, вибравши хвилинку тиші, на сцену виходить Варвара Трохимівна. Низько вклоняється:

— Кланяюсь тобі, партія, за щасливу мою старість,— говорить вона. І кланяється ще нижче.

Овації.

Оркестр.

25

Порожня зала. Помалу відчиняються двері, заходить Карло, наштотується на дерев'яний кулемет. Слідом заходить чорнявий юнак в одязі льотчика. Карло сідає, чекає. З двору чути музику, вигуки, спів.

Юнак дивиться при світлі на Карла і загадково посміхається. Карло обережно оглядає себе—шукає причину усмішки. Не розуміє.

Юнак обходить залу. Він дуже стомлений. Втома відчувається в його рухах. Він торкає рукою речі — чи родинний альбом, чи фото, чи люльку, чи щось інше і робить це з підкресленою ніжністю і хвилюванням. Карло слідкує за ним. І кілька разів юнак подивляється на Карла з чудною усмішкою.

Нарешті, юнак сідає в глибоке крісло.

— Я так вимучився в перельоті,— каже він,— зовсім не спав.

— Ви не забудете прізвища? — запитує Карло.— Карло Самсонішвілі... Як умовились...

— Не забуду,— якимось чудно осміхається юнак.— Карло Самсонішвілі, ви кажете?

Він дістає з кишені срібний портсигар, бере цигарку, кладе портсигар на столик, рука з цигаркою падає помалу, непереможно втома налягає на нього, він засинає раптом, блискучо.

Карло помічає це, навшпиньках підходить ближче, мацає юнака за руку, рука падає. Погляд його затримується на портсигарі, він нахиляється до столика, раптом затуляє обличчя руками, наче від вогню. Одхитується назад.

Пауза.

Бере портсигар. Напис на сріблі:

Карлові Самсонішвілі — за безаварійну роботу.

Хутко рушає до дверей. Назустріч — Єва.

— О, Карло,—каже вона голосно. Карло показує їй на юнака в кріслі, знаком просить тиші.

— Єво,—каже тихо Карло, і голос його переривається від хвилювання,—я мушу тобі признатися про найганебнішу в світі річ.

Обличчя Карла трагічне. Обличчя Єви — розгублене. Обличчя юнака в кріслі — солодко заснуле, і тільки непомітний погляд, який блискає спід вій, показує, що він усе чує.

— Мое прізвище — Ганзен. — Я — не Карло Самсонішвілі, — продовжує той, кого Єва знає за Карла.

— Я здогадувалася про це, — Євині руки довірливо торкаються до матерії на сорочці Не-Карла. Єва говорить тихо.

— І справжній Карло, — продовжує її співрозмовник, — він ото сидить...

Обоє дивляться на юнака в кріслі.

Не-Карло показує портсигар з написом.

— Він сам прийшов? — питає Єва.

— Я привів, — признається Не-Карло.

Пауза.

— Це була загадка філософії, коли я тебе побачив...

— Я здогадувалася й про це, — прошепотіла дівчина.

— Я його привів на те, — продовжує Не-Карло, а справжній Карло прислухається, — щоб він potwierдив, що я не Самсонішвілі.

— Що? — аж скрикнула дівчина.

— Мені не вірили, коли я признався...

Пауза. Чоло у дівчини наморщене. Вона щось думає. Справжній Карло слідкує. На подвір'ї лунає музика.

— Хто знає, який у нього характер, — говорить Єва і допитливо дивиться на справжнього Карла, — треба відкласти його інформацію.

Єва з Не-Карлом відсувають фісгармонію, обережно завозять туди з кріслом справжнього Карла, ставлять фісгармонію на місце, присовують ближче кілька вазонів з квітами, щоб замаскувати крісло.

І саме вчасно — бо до кімнати хтось іде. Це Август Адамович з Вустею Семенівною, яка вже змінила партизанську одержу на шовкову сукню.

— От вони де, — лунає морський голос Августа Адамовича.

Єва всім своїм виглядом молить про тишу в кімнаті. Заходить директор у доброму парадному костюмі, Адам Адамович з дружиною, Йоган Адамович, Ігор.

— Велика родина, — каже директор, — і який народ в родині!

Він з усмішкою оглядає всю родину Келле.

— Одного героя ще бракує, — ніяк не може зменшити свого морського голосу Август Адамович, — є такий професор, учена людина...

— Це, мабуть, професор Ганзен? — питає директор.

— Що? — скрикує мимоволі Не-Карло.

— Чого це тебе дивує, Карло? — питає Адам Адамович, — ти міг цього й не знати.

— Адже й сам професор Ганзен не знає, що він наш родич, — додає Август Адамович.

— Він приїде. Я викликав його прочитати на заводі лекцію металургам, — повагом каже директор.

— Що? — вдруге скрикує Не-Карло.

— Він блискучий, відомий металург, хоч і молодий, — пояснює директор.

Не-Карло чомусь зовсім похилив голову. Він навіть не звертає уваги на Єву, що шарпає його за рукав. Тоді до нього наближається Август Адамович. Ляскає рукою по плечу. Кричить повним морським голосом:

— Пілот Самсонішвілі, голову вище!

— Тихше, — каже Єва і мимоволі дивиться в той куток, де стоїть крісло з Карлом.

Тоді трапляється те, чого бояться Єва й Не-Карло. За фісгармонією щось оживає, падає вазон, з'являється незнайома більшості постать:

— Усе в свою чергу, — печально каже Не-Карло.

В акваріумі метушаться риби.

— Що ви там робили? — не розгубилася Вустя Семенівна.

— Спав.

— Хто ви такий?

Не-Карло сам не свій.

— Я професор Ганзен, — спокійно каже справжній Карло, виходячи із схованки.

— Не може бути! — виривається з уст Не-Карла.

— Чому? — спокійно каже справжній Карло. — Ти ж можеш бути Карлом?..

Голосний сміх присутніх поєднався з веселою музикою, що раптом загриміла знадвору.

— І тепер, — заговорив Адам Адамович, дістаючи з кишені листа від брата, — дозвольте ще одному родичеві взяти участь у святі. Моему братові.

Він розірвав листа. Тримає листа далеко від очей, бо далекозорий. Читає помалу — видко, що одразу ж перекладає.

— Дорогий брате Адаме!

Зупинився, оглядаючи присутніх, мов запрошуючи схвалити такий блискучий початок листа.

... Бажаємо тобі доброго здоров'я і також дружині твоїй...

Подивився на дружину.

... І дітям твоїм.

Подивився на дітей...

... І онукам...

Подивився на онуків. Радісний.

... Од бога бажаємо...

Зупинився, почуває ніяковість, всі мовчать.

— Вони й без бога добрі,— голосно сказала Вустя Семівна й подивилася на моряка. Всі засміялись. Келле читає далі.

... Знаємо, що живеш ти самотній...

Сміх присутніх.

... І дітей твоїх немає коло тебе...

Сміх дужчає. Старому незручно, наче сміються з нього. Починає швидко читати, щоб не зупинятись на окремих місцях. В міру того, як він читає, все більша й більша тиша западає в кімнаті.

... Як писав ти, що поставали вони комуністами, то й сумно мені стало, бо кінець їм буде сумний, усі наші газети так пишуть...

Зловісна тиша в кімнаті. Адам Адамович бачить округ себе суворі обличчя. Холодом повіяло в кімнаті, Адам Адамович замовк.

Пауза.

— Читай далі, Адаме,— каже суворо Варвара Трохимівна,— що він там бреше на партію.

Директор переглянувся з Йоганом Адамовичем. Келле з острахом читає далі.

... Дорогий брате Адаме...

Полегшено зітхає.

... Ти мені недавно снівся...

На обличчі усмішка.

... І ти мені говорив...

Адам Адамович раптом зупиняється, не може читати далі.

— Читай, Адаме,— голос старої.

... і ти мені говорив,— швидко читає Адам Адамович,— що темна твоя старість і немає з чого жити, а також— пайок старим не дають.

Адам Адамович відчуває себе нещасною людиною. Страшне обвинувачення падає на нього.

— Я не говорив!— мимоволі виривається у нього.

— Ти не міг цього говорити навіть у сні,— підтримує його стара.

... Отак снівся і говорив,— читає далі Келле.

— Бреше!— репліка старої.

... От що, брате. Приїзди на батьківщину. У мене є трохи грошей, будемо... робити.

Адам Адамович зупиняється і зніяковіло каже:

— Ну, далі тут дрібні справи.

— Читай, Адаме!— голос старої.

— Варто прочитати до кінця,— каже директор,— такі листи треба дочитувати...

Адам Адамович довго вагається.

— Читай, що він тобі пропонує,— голосно говорить син-моряк. І старий наважується. Читає, не зупиняючись.

... будемо робити клітки для папуг. Це тепер добрий товар. З голоду не помремо. Ти ж, мабуть, без роботи, бо старих на роботі не поважають. Пиши, я пришлю грошей на дорогу. Твій брат.

Листа нарешті закінчено. Тиша.

Пауза.

— Товариші!— каже Келле:— Виходить, що батьківщин багато, і треба договорювати всі слова, які в голові бродять. І приходить хвилинка, коли слова сами вимовляються, а наша батьківщина,— одна на цілий світ. Значить, треба ще дужче працювати, щоб усі зрозуміли це. І коли б хтось запропонував мені покинути роботу, я б умер...

Адам Адамович одвертається і не може закінчити.

Директор дістає з кишені папір („сюрприз“) і рве його.

— Танців!— кричить стара.— Мій старий, як бачите, хоче танцювати!

26

На подвір'ї, на палубі корабля, навіть на вулиці— під „авральну“ музику джаза за керуванням Григоренка— танці. Танцює директор з Варварою Трохимівною.

— У вас велике господарство,— каже Варвара Трохимівна,— треба його глядіти.

— Покищо лише шоста частина землі та тринадцять морів,— серйозно відповідає директор.

Август Адамович танцює з Вустею Семенівною.

— Коли ви не були ще „адміралом“,— каже Вустя Семенівна,— ви танцювали гірше.

І от танцює одна пара осторонь: це Не-Карло з Карлом. Не-Карло нарешті одягнув свого піджака, якого він носить увесь час на руці. На піджаку— орден.

— Знову загадка філософії,— каже Не-Карло,— кожен з нас двох танцює сам з собою...

— Буває,— філософічно зауважує Карло.

Підлітають ракети. Гримить оркестр Григоренка. Лунають пісні.

27

В кімнаті Адама Адамовича— він сам та директор.

— Ви мені готували сюрприз, Климе Даниловичу?— каже старий.

— Сюрприз не вийшов, Адаме Адамовичу.

— От і добре. Не люблю сюрпризів.

Адам Адамович бере зі столу щось важке, бере цвях і, не

боячись грюкоту, забиває його в стіну, щоб повісити барельєф Сталіна.

28

По другий бік стіни саме схотіли поцілуватися Єва з колишнім Карлом. Злякалися грюкоту, відхилилися, а потім таки перебороли ляк.

Кінець